

УДК 377-057.876

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИКІВ В УКРАЇНІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Андрій Селецький,

кандидат історичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник лабораторії професійного навчання на виробництві Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

підготовка каліфікованих робітників, професійно-технічна освіта, професійне навчання, тенденція, категорії філософії.

Реферат

Стаття містить спробу історико-філософського аналізу деяких тенденцій розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників України за часів незалежності.

Використовуючи філософський зміст поняття «тенденція» та застосувавши співвідносні категорії філософії (можливості і дійсності, необхідності і випадковості, історичного і логічного тощо), зроблено спробу аналізу та пізнавальної операції порівняння сучасних тенденцій професійно-технічної освіти з напрямками розвитку галузі, що панували за радянської доби та тривають у нових соціально-економічних умовах.

Генезис системи професійної підготовки розглядається як діалектичний процес поступової втрати притаманних ознак минулого та набуття нових рис, зумовлених взаємодією об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Встановлено, що гранично загальні, фундаментальні поняття філософії, які відображають найістотніші, закономірні зв'язки і відносини реальної дійсності і пізнання, сприяючи досягненню вищого щабля наукового узагальнення, забезпечують можливість всебічного розкриття та адекватного аналізу явищ та процесів, які точаться нині всередині цієї галузі освіти. Такий підхід, зокрема, дає змогу подолати недоліки розгляду, властиві приватним наукам, що можуть потерпати від невиправданої звуженості контексту, перебільшеної описовості та недостатньої глибини осягнення проблеми, що, в свою чергу, призводить до поверхневих висновків.

Обґрунтовано, що застосування категоріального апарату філософії створює умови для встановлення об'єктивних ознак тенденцій розвитку професійно-технічної освіти з огляду на ступінь їх важливості, динаміку, терміни дії, особливості перебігу, характер результатів і наслідків.

Доведено, що з урахуванням практичної спрямованості наукового аналізу застосування співвідносних категорій сприятиме культивуванню прогресивних, інноваційних тенденцій, згортанню або припиненню дії регресивних, небажаних або шкідливих тенденцій.

Сформульовано висновок про те, що завдяки створенню специфічно стійкої організації процесу мислення та здатності до відтворення найістотніших властивостей явищ, категорії філософії у їх сукупності є досконалим інструментом пізнання існуючих та прогнозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної і світової освітніх систем.

Серед широкого кола проблематики історико-педагогічного пізнання існує цілий ряд сюжетів, об'єктивний розгляд яких потребує подолання обмежень приватної науки і застосування до їх аналізу категорій філософії. З огляду на це перехід у філософську площину дослідницької діяльності з метою встановлення гносеологічних коренів певних процесів і явищ з історії та сьогодення професійної підготовки робітників в Україні зумовлює використання властивого філософії наукового інструментарію. Продуктивність такого звернення зумовлюється тим, що за самою своєю природою філософія виконує особливу світоглядну та методологічну функції, які у повному обсязі не перебирають на себе ні окремі спеціальні науки, ані сукупність конкретно-наукового знання в цілому.

Вдаючись до такого твердження, варто також зауважити, що розширення

горизонту та підвищення рівня наукового аналізу конкретного процесу у його генезисі умотивоване не штучністю способу формулювання проблеми у якості філософської, а винятково складністю, суперечливим характером перебігу, неоднозначністю змісту історичного явища або проблеми, розкриття яких залишає необхідність більшої конкретизації, визначеності та узагальнення поза рамками приватної наукової дисципліни.

Філософський підхід у оцінці явищ допомагає уникнути переключень у визначенні спрямованості дослідження, сприяє усуненню помилкового або свідомо кон'юнктурного зловживання окремими науковцями ілюстративно-описовою метою та неприпустимим захопленням відповідями на питання «як?» замість ретельних пошуків інколи незручних відповідей на глибинне запитання «чому?». Не є секретом, що деякі історики,

економісти, соціологи, обираючи неускладнені шляхи, обмежують своє завдання лише встановленням, описом фактів, перебігом подій і т. п. У цьому випадку ігнорування питання «чому?» дуже часто призводить до відмови від критичного аналізу в оцінці соціальних та економічних явищ і, як результат, спрощеного, поверхового або навіть помилкового висновку.

Саме тому виникає потреба у зверненні до універсальних міждисциплінарних законів та властивого їм категоріального апарату, якими завжди оперувала філософська наука.

У науковій літературі знайшли відображення різні аспекти сучасних тенденцій розвитку професійної освіти і навчання: соціально-економічні і політичні умови створення системи професійно-технічної освіти (В. Баранов, В. Веселов, Н. Глазунова, В. Злобіна, Є. Осовський, М. Пузанов, Г. Терещенко), базові засади функціонування системи професійної підготовки робітників (С. Батишев, В. Болотов, А. Веселов, В. Головінов, Т. Ломакіна), перебіг та характерні риси різних етапів її розвитку (О. Аніщенко, В. Гайдукевич, В. Зайчук, Н. Іванцова, А. Каплун, О. Коханко, І. Лікарчук, О. Падун, О. Щербак), проблеми пошуку шляхів реформування й модернізації галузі, в тому числі процеси трансформації професійної освіти і навчання (Т. Десятов, А. Криклій, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Сухомлинська, філософські основи та концептуальні засади розвитку безперервної освіти та її окремих ланок (В. Андрущенко, І. Бичко, М. Євтух, Ю. Зіньковській, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, М. Михальченко, А. Новіков, В. Ткаченко).

Беручи до уваги складність проблем та суперечливість протікання багатьох процесів у сфері підготовки кваліфікованих робітників, вважаємо доцільним застосувати співвідносні філософські категорії до аналізу тенденцій розвитку професійно-технічної освіти України за часів її незалежності.

Приступаючи до розв'язання цього завдання, варто пам'ятати, що розгляд проблем історичної науки крізь призму філософських понять і категорій зумовлює певну специфіку алгоритму пошуку, яка

пов'язана з високим ступенем взаємопроникнення філософських проблем, а також засобів їх вирішення. Іншими словами, спроба аналізу явища засобами філософії як науки створює необхідність використання цілого арсеналу категорій, понять та законів, які тісно пов'язані між собою та впливають одне на одного. Тому з метою оптимізації цієї розвідки використаємо лише істотні та неопосередковані категорії. Серед них найбільш важливими, такими, які якнайкраще можуть схарактеризувати тенденції розвитку галузі професійної підготовки, є категорії можливості і дійсності, необхідності і випадковості. Суть останніх допоможуть розкрити категорії закону, явища, причинності, статистичні і динамічні закономірності та ціла низка інших категорій і понять, що мають поглибити сприйняття сформульованої проблеми і до яких ми будемо звертатися в міру необхідності.

Перш за все визначимося з понятійним апаратом. У цьому зв'язку загальнонаукове значення поняття «тенденція» (від лат. *tendo* – спрямовую, прямую; пізньлат. *tendentia* – спрямованість) не викликає у наш час неоднозначного розуміння і тлумачиться найбільш використовуваними словниками іншомовних слів (наприклад, Л. Пустовіт, С. Морозова, О. Мельничука) та іншими довідниковими виданнями як напрям розвитку чого-небудь, спрямованість розвитку будь-якого явища або процесу [1, 2, 4].

У суспільно-економічному житті, суспільствознавстві тенденції слугують формою прояву законів та закономірностей суспільного розвитку. Причому їхньою особливістю є те, що в одному й тому ж явищі можуть міститися різні і навіть протилежні тенденції.

Наступною посилкою філософська наука вважає можливість існування подібних тенденцій розвитку у подібних або споріднених за походженням системах.

Нарешті, одним з важливих завдань як історичного, так і структурно-функціонального аналізу будь-якого об'єкта, що знаходиться у стані розвитку, є з'ясування, обґрунтування та виділення головної, пануючої тенденції.

Виходячи з цього, основою осягнення провідних тенденцій об'єкта, явища або процесу виступає з'ясування діалектики можливості і дійсності, необхідності і випадковості [3, 4].

Співвідносні філософські категорії можливості і дійсності характеризують два основні щабля в становленні і розвитку предмета або явища. У цьому співвідношенні можливість виражається у наявності умов виникнення предмета, а дійсність виражає об'єктивно існуючий предмет як результат реалізації деякої можливості, а у широкому сенсі – сукупність усіх реалізованих можливостей. Процес переростання можливості у дійсність у нашому вивченні має вигляд свідомої людської діяльності, а також відкриває шлях до можливостей наступного, вищого рівня. На реалізацію тієї чи іншої можливості впливає не тільки цілий спектр різноспрямованих інтересів людей, груп, класів, партій, а також, звичайно, дія економічних законів, ступінь економічної спроможності та рівень соціального стану суспільства. Чисельна міра можливості виражається за допомогою поняття вірогідності.

Таким чином, коли у суспільному житті виникають різні можливості, то і різні за спрямуванням співтовариства людей як свідомі активні істоти здійснюють вибір тих із них, які в найбільшій мірі відповідають власним або корпоративним потребам, інтересам, ціннісним установкам і діють відповідно цьому вибору, перетворюючи можливість у дійсність.

Сукупність умов виникнення, існування і розвитку характеризує категорія необхідності. Ця категорія конкретизує уявлення про характер залежності явища, виражає різні аспекти, типи зв'язків, ступінь його детермінованості. У нашій розвідці необхідність визначає спосіб перетворення можливості у дійсність, за яким у визначеному об'єкті на дійсність перетворюється тільки одна можливість.

Під випадковістю філософська наука розуміє відображення в основному зовнішніх, неістотних, нестійких, одноразових зв'язків дійсності, результат перехрещення незалежних причинних процесів, подій. Щодо предмета нашого дослідження, випадковість – це спосіб

перетворення можливості у дійсність, при якому в даному об'єкті, за визначених умов є кілька різних можливостей, що можуть перетворитися в дійсність, але реалізується тільки одна з них.

Випадковість також є причинно-зумовленою, як і необхідність, але відрізняється від неї особливістю своїх причин. Вона виникає в результаті дії віддалених, нерегулярних, тимчасових, незначних, дрібних причин або одночасного впливу комплексу складних причин і характеризується неоднозначністю, невизначеністю свого протікання. Однаковий комплекс причин може зумовлювати необхідні процеси на одному структурному рівні, в одній системі зв'язків й одночасно спричиняти випадковості на іншому рівні або в іншій системі зв'язків.

Залежно від ступеня детермінованості, причин виникнення, форм прояву, структури і характеру дії, а також практичного визначення головних і другорядних тенденцій розвитку професійної підготовки, ця пара категорій розділяється на об'єктивні і суб'єктивні, істотні і неістотні, за мірою фундаментальності, складності, внутрішні і зовнішні, сприятливі і несприятливі тощо.

Важливим посиленням у нашому випадку серед наведених характеристик є те, що у реальній дійсності необхідність і випадковість ніколи не існують у «чистому» вигляді, а кожне явище має в собі як необхідні, так і випадкові моменти у їх взаємопроникненні.

Закінчуючи розгляд деяких філософських підходів зауважимо, що наукове розроблення історії професійно-технічної освіти після набуття незалежності України крізь призму дії співвідносних філософських категорій допоможе неупередженому досліднику сформулювати адекватні висновки та відповіді на ряд важливих запитань. Чому одні тенденції розвитку галузі опинилися основними, інші – другорядними та, незважаючи на свою очевидну привабливість і безперечні переваги, не розвинулися в провідні або зникли з арсеналу можливих альтернатив? За яких об'єктивних та суб'єктивних причин гальмується позитивна динаміка трансформаційних перетворень, уособлена у суперечливому вирі взаємодії та боротьби

тенденцій? Чому за наявності умов та можливостей прогресивного розвитку у певних проміжках часу перемагають другорядні або навіть регресивні тенденції? Чи може бути продуктивним суб'єктивне коригування тенденцій або штучне створення уявних напрямів розвитку? Чому свідомо діяльність людей, спрямована на прискорення прогресивних та демонтаж залишкових або шкідливих тенденцій розвитку галузі, не дає сьогодні бажаних результатів?

Отже, звернемося до аналізу безпосередніх подій. Після проголошення незалежності наша держава стала на шлях створення національної системи освіти, основу якої складають Конституція та Закони України.

У висвітленні перебігу цього етапу професійної підготовки робітників зупинимось на визначенні його головних тенденцій.

Професійно-технічна освіта незалежної України як споріднена форма минулої системи зберегла чимало ознак радянської системи підготовки робітничих кадрів.

Разом з тим процес подальшого розвитку системи характеризувався поступовою втратою притаманних ознак минулого та набуттям нових рис, які зумовлювалися соціально-економічними і політичними процесами, що точилися в країні після набуття незалежності.

Серед специфічних факторів політичного, економічного і соціального життя, які зумовили появу нових тенденцій розвитку системи професійно-технічної освіти України, були: зміна типу економіки; реструктуризація народного господарства; формування ринку робочої сили; формування нових уявлень про кваліфікацію; очікувані високі темпи впровадження науково-технологічної революції у виробництво; формування елементів нового інформаційного простору.

У 1996 р. в Україні було прийнято Конституцію, яка проголосила нові політичні, соціальні та економічні цінності, що, у свою чергу, сприяло перегляду основних засад і цілей функціонування системи підготовки робітничих кадрів.

Після проголошення державної незалежності принципово нову роль у

державотворчих процесах почали відігравати регіони нашої держави, куди перемістилися основні процеси соціального та економічного життя, що зумовило необхідність перерозподілу функцій між центром та регіонами в управлінні цими процесами.

Освіта України з перших днів незалежності потребувала перебудови у неперервну систему освітніх ланок, при здійсненні якої повинна змінитися й система підготовки робітників.

Зміна ролі та місця підприємств у економічних процесах країни спричинила втрату ними стимулів як до укладання угод із закладами профтехосвіти, так і до самостійної організації професійного навчання.

Зупинимось на стійких успадкованих системоутворюючих ознаках, які зумовлювалися тенденціями розвитку, успадкованими від радянської системи підготовки робітничих кадрів. Ці базові ознаки, впливаючи зі сфери необхідних атрибутів соціалістичної системи господарювання, визначали головні тенденції всієї галузі підготовки кваліфікованих робітників в Україні як складовій частині СРСР. Заміна державних трудових резервів системою професійно-технічної освіти, а також фундаментальні підвалини подальшого функціонування цієї новоствореної системи зумовлювалися екстенсивним типом розвитку економіки Радянського Союзу, низьким рівнем продуктивності праці в народногосподарському комплексі і, як наслідок цього, прогресуючою потребою у великій кількості робітників різної кваліфікації. Забезпечуючи кількісний характер свого розвитку, держава спрямовувала необґрунтовано значні сили, засоби та ресурси на здійснення підготовки робітничих кадрів у завищених обсягах. Проголошені партійними з'їздами завдання інтенсифікації виробництва, перетворення науки на продуктивну силу суспільства тощо, уособлюючи собою вектор необхідного, не потрапляли у системне практичне розроблення, а лише поповнювали пропагандистський арсенал відповідними моменту ідеологічно забарвленими гаслами.

Отже, головними тенденціями

розвитку радянської системи професійно-технічної освіти були такі: великі кількісні параметри, що виявлялися у значному збільшенні закладів освіти, які готували кваліфікованих робітників; непомірне зростання учнівського контингенту таких закладів; існування розгалуженої мережі допоміжних установ та організацій, які забезпечували їхню життєдіяльність; невинувато часта зміна структури системи професійно-технічної освіти; використання цієї системи у якості інструменту ідеологічного впливу на підростаюче покоління; малоєфективне експериментування зі змістом освітньої діяльності; централізоване визначення змісту освіти, розроблення навчальних планів, програм та підручників; спрямованість підготовки робітничих кадрів на задоволення потреб економіки адміністративно-господарського типу, переобтяженої потребами військово-промислового комплексу; переважання адміністративно-командних методів, громіздкість та максимальна уніфікованість управління; запровадження системи тотального контролю; функціональна звуженість на нижчому рівні управління; і як кінцевий результат – недостатня якість підготовки кваліфікованих робітників.

До цього треба додати негативні наслідки тенденцій, властивих тодішній політично підпорядкованій та ідеологічно спрямованій системі підготовки робітників, які свідчили про декларативність цілей професійно-технічної освіти, виявлялися у відсутності оптимального поєднання загальноосвітньої та професійної підготовки, культивували незадовільний економічний механізм життєдіяльності системи, що в результаті не додавало престижності й авторитету професійно-технічній освіті серед населення.

Випадковими треба вважати наслідки втрати деяких позитивних напрацювань системи підготовки робітничих кадрів, що склалася і діяла в період радянської доби. До них можна справедливо віднести системний характер: підходів до методичного та матеріально-технічного забезпечення професійно-технічної освіти; підготовки і перепідготовки інженерно-педагогічних кадрів; роботи з базовими підприємствами;

запровадження окремих елементів «нового механізму господарювання»; програмно-цільовий характер управління; розширення прав керівників професійно-технічних училищ в управлінні закладом освіти тощо.

Таким чином, довготривалу здатність до самозбереження регресивних тенденцій розвитку системи пояснюємо, економічною скрутою перехідного періоду, винятковою стійкістю властивої радянській добі тенденції до адміністрування та забезпечення кількісних результатів позаекономічними методами господарювання, відсутністю досвіду демократичних перетворень в управлінні будь-якими процесами як у економічному, так і у суспільно-політичному житті країни.

Є очевидним й те, що культивування нових тенденцій розвитку створювало загрозу існуванню старої розподільчої системи, а отже – особистим матеріальним статкам певного управлінського прошарку, який у дещо пристосованому вигляді залишався на керівних позиціях у державі.

Саме за цих обставин довгоочікуваний Закон України «Про професійно-технічну освіту», який вперше на законодавчому рівні мав регламентувати основні напрями функціонування системи, лише зафіксував її стан на час прийняття. Уособлюючи в собі суперечливий характер діалектичного взаємопроникнення необхідного та дійсного, цей законодавчий акт не спромігся виконати в необхідному обсязі функцію нормативно-правового регулятора суспільних відносин у сфері підготовки кваліфікованих робітників з урахуванням довгострокової перспективи її розвитку. До того ж не було концептуально прогнозовано напрями розв'язання проблем професійно-технічної освіти на тлі тенденцій світового економічного, гуманітарного і освітнього процесів. Поза правовим полям Закону опинилася неформальна система професійної освіти і навчання, відчутним залишалася недостатнє засвоєння міжнародного досвіду подібного законотворення. А законодавче закріплення застарілих центристських тенденцій в управлінні системою, невизначеність інституту соціального партнерства, спрощення методологічних підходів до практики реформування разом з поверховим опрацюванням інноваційного вектора

А. Селецький. Деякі тенденції сучасного розвитку професійної підготовки робітників в Україні в історико-філософському дискурсі

підготовки та гнучкості її форм потребують сьогодні невідкладного законодавчого коригування.

Виходячи із завдання розвитку необхідних тенденцій сучасної профтехосвіти, треба змінити наявне у нормативно-правовій базі галузі обмеження функцій і цілей, структури і змісту підготовки, а також зафіксувати нові вимоги до якості освіти і навчання. Законодавчого закріплення потребує категоріальна вірогідність та можливість розвитку підготовки кваліфікованих робітників як частини безперервної освіти, спрямованої на подолання бар'єрів між освітніми ланками шляхом інтеграції загальної, технічної і професійної гілок, створення відкритих і гнучких освітніх структур, врахування еволюції професій і характеру праці, а також можливості забезпечення зростаючих особистісних потреб людини.

Перейдемо до аналізу нових тенденцій розвитку системи підготовки кваліфікованих робітників, які зумовлювалися взаємодією складного комплексу загальноосвітніх тенденцій і процесів, специфікою їх генезису в умовах перехідного етапу української економіки, політичною атмосферою і соціальним кліматом нашої держави за часів незалежності.

Важкий стан економіки, руйнація промислових зв'язків і виробництва на теренах України разом з об'єктивними вимогами світового вектора розвитку на забезпечення якісних показників спричинили виникнення тенденції до фізичного скорочення мережі професійно-технічних закладів освіти. Кількість ПТУ з 1251 у 1991 р. зменшилася до 965 у 2001 р. і в 2012 р. складала приблизно 990 навчальних закладів.

Похідною від зазначеної виявилася тенденція до зменшення учнівського контингенту. Якщо у 1991 р. загальна кількість учнів ПТНЗ складала 648,4 тис. учнів, то у 2001 р. вона скоротилася до 512,3 тис., а у 2012 р. цей показник становив трохи більше 400 тис. учнів та слухачів.

Зрозуміло, що така тенденція визначала падіння загальної кількості підготовлених (випущених) кваліфікованих робітників, яка зменшилася з 338,1 тис. у

1991 р., до 278,8 тис. у 2001 р. та 182 тис. у 2012 р.

Принагідно зауважимо, що до економічних факторів, які зумовлювали тенденцію до такого скорочення, варто додати наслідки не тільки певних демографічних процесів, а й результати випадкового у діяльності людей, що полягали у площині суб'єктивної недооцінки керівними органами державної влади ролі професійно-технічної освіти у піднесенні економіки, відсутності науково обґрунтованого прогнозування потреб у робітничих кадрах, корупційних діячів окремих відповідальних працівників з перерозподілу нерухомості та матеріально-технічної бази галузі.

Ознак стійкості набуває позитивна тенденція до кількісного зростання професійно-технічних навчальних закладів нового типу. Якщо з 1991 р. по 2001 р. кількість вищих професійних училищ і центрів професійної освіти зросла з 49 до 117 закладів, то у 2012 р. мережа закладів налічувала 185 вищих професійних училищ та 60 центрів професійно-технічної освіти.

Ці дані свідчать про відмирання тенденції до абсолютизації однотипних організаційно-педагогічних форм навчання та розвиток продуктивної тенденції до урізноманітнення професійно-технічних закладів освіти.

Окремо зупинимось на об'єктивній тенденції до спеціалізації та перепрофілюванню закладів освіти, що готують кваліфікованих робітників. Не викликає жодних сумнівів ефективність таких організаційно-педагогічних форм щодо досягнення кінцевого результату якості освіти. Однак за функціонування в умовах реалій економіки перехідного типу ця тенденція гальмується комплексом супутньої економічної скрути, структурних і управлінських негараздів та реагує заходами протидії до загроз руйнації. Мова йде про застосування багатопрофільності та надання платних «кон'юнктурних» освітніх послуг з метою забезпечення фізичного виживання училищ.

Через негативні наслідки означеної тенденції, а також за відсутності науково обґрунтованого механізму прогнозування потреб у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації робітників

поглиблюється випадкова тенденція до дисбалансу між ринком освітніх послуг та ринком праці, що у кінцевому результаті призводить до розбалансування всієї структури трудових ресурсів як за секторами економіки, та і за номенклатурою професій. Певна провина галузі професійної підготовки полягає у сприянні збільшенню прошарку безробітних. Кожного року, на жаль, повторюється ситуація з надлишковою підготовкою у ПТНЗ робітників окремих спеціальностей (перукарі, бармени, офіціанти та ін.), що, у свою чергу, спричиняє позбавлення можливості працевлаштування 15% випускників системи.

Наступною новою тенденцією розвитку системи професійно-технічної освіти є залучення її потенціалу до здійснення державної політики зайнятості населення.

Відомо, що Україна вже декілька разів за роки незалежності переживала серйозний економічний спад. Вперше – на початку 90-х рр. минулого століття, коли відбувався перехід до ринкової економіки. Спад призвів до появи перших безробітних, офіційна кількість яких у 2000 р. складала 2 млн 707 тис. осіб. Наслідками світової фінансово-економічної кризи 2008 р., яка негативним чином позначилася на економіці та ринку праці нашої держави, стало чергове збільшення офіційно зареєстрованих безробітних до 906,1 тис. осіб та наявність приблизно півмільйона осіб цієї категорії населення у 2012 р. За даними аналітиків, реальна кількість безробітних в Україні в найближчій перспективі не тільки не зменшиться, але й зростатиме.

Тому застосування та вдосконалення мережі навчальних закладів профтехосвіти для здійснення перепідготовки безробітних у сучасних умовах є одним з основних заходів активної політики зайнятості, інструментом реалізації державних програм у галузі економічних реформ та інноваційного розвитку, складовою системи збереження і розвитку трудових ресурсів, елементом кадрового менеджменту підприємств, дієвим засобом відновлення професійного розвитку незайнятих громадян, способом збереження їх психічного й духовного здоров'я.

Так, у 2001 р. державною службою

зайнятості для навчання безробітних за робітничими професіями на договірній основі було використано навчально-матеріальну базу 518 ПТНЗ. Загальне збільшення направлених на навчання безробітних складало: у 2001 р. – 147 тис. осіб, у 2010 р. – 203,3 тис. осіб, у 2012 р. цей показник становив вже 221,1 тис. осіб. Рівень працевлаштування безробітних після проходження навчання поступово збільшувався з 56,1% у 2001 р. до 85,9% у 2010 р., сягнувши 83% у 2012 р.

Об'єктивною тенденцією розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів є децентралізація управління цією галуззю освіти і навчання. Закономірність такого пріоритету серед інших неврегульованих напрямів реформування зумовлене не тільки зміною економічних умов функціонування сфери підготовки кваліфікованих робітників, а й демократизацією всіх надбудовних інституцій держави. Внаслідок поступового зламу властивої минулій добі адміністративно-командної системи управління, регіоналізації економічного і соціально-політичного життя виникає потреба вивільнення центральних органів влади від зайвих функцій та переформатування рівнів управлінського впливу. Нову роль у цих процесах починають відігравати обласна законодавча та виконавча влада, органи місцевого самоврядування, громадські організації, а також інституційні утворення соціального партнерства.

Необхідною тенденцією розвитку системи професійно-технічної освіти в нових соціально-економічних умовах стала позитивна динаміка та збільшення кількісних параметрів навчання кваліфікованих робітників на виробництві. Ця форма підготовки виробничого персоналу нині разом з послабленням наслідків кризових явищ в суспільстві забезпечує низку соціальних функцій.

З точки зору завдань безпосереднього виробництва розвиток цієї тенденції сприяє підвищенню якості працівників, формуванню в них високого професіоналізму, зростанню продуктивності праці і на цій основі – досягненню головної мети будь-якого виробництва – забезпеченню сталого розвитку

підприємства та покращенню його економічних показників.

Відображаючи дійсну потребу виробництва у здатності до швидких змін, перетворення навчання у елемент технологічної підготовки підприємства до випуску нового товару, ця тенденція дає змогу забезпечити інтенсивний, диференційований та короткотерміновий характер навчання; реалізувати діяльнісний підхід до навчального процесу; приєднатися до безперервної професійної освіти; отримати рівень фахової підготовки, що відповідає вимогам конкретного робочого місця. Вектор цієї тенденції стає особливо зрозумілим з урахуванням зміни вимог роботодавців до рівня підготовки виробничого персоналу, який, по суті, зумовлює якість кінцевої продукції виробництва.

Обсяг статті дає змогу зупинитися лише на деяких тенденціях розвитку системи професійної підготовки робітників та в найбільш загальному вигляді окреслити її сучасний стан. Поза розглядом залишається ще чимало дійсних тенденцій галузі. Серед них: перебіг протікання загальних тенденцій розвитку освіти у системі професійної підготовки робітничих кадрів; національні особливості євроінтеграційних процесів у професійній освіті і навчанні; зміни на внутрішньому ринку праці та його впливи на тенденції розвитку сфери підготовки кваліфікованих робітників; тенденції і напрями міжнародної діяльності закладів професійно-технічної освіти; подальше з'ясування основного, другорядного, можливого, дійсного, необхідного та випадкового у генезисі системи професійної підготовки.

Підсумовуючи викладене,

сформулюємо деякі висновки.

1. Тенденції розвитку сучасної системи професійної підготовки робітників варто аналізувати за допомогою категоріального апарату сучасної філософської науки. Такий підхід сприяє осягненню вищих щаблів узагальнення та подоланню недоліків розгляду, властивих приватним наукам, що можуть потерпати від невиправданої звуженості контексту, перебільшеної описовості та недостатньої глибини вивчення проблеми, що, в свою чергу, призводить до поверхневих висновків.

2. Застосування співвідносних категорій філософії як гранично фундаментальних понять, що відображають найістотніші, закономірні зв'язки і відносини дійсності, допомагає встановленню об'єктивних ознак тенденцій розвитку профтехосвіти з огляду на ступінь їх важливості, динаміку, тривалість у часі, особливості перебігу, характер результатів і наслідків.

3. З огляду на практичну спрямованість результатів наукового аналізу, співвідносні категорії сприяють культивуванню прогресивних, інноваційних тенденцій та згортанню або припиненню дії регресивних, небажаних або шкідливих тенденцій.

4. Завдяки створенню специфічно стійкої організації процесу мислення та здатності до відтворення найістотніших властивостей явищ, порівняльні категорії філософії виступають досконалим інструментом пізнання існуючих та прогнозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної і світової освітніх систем.

Література

1. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.; Словник іншомовних слів: 10 000 слів / Уклад. С.М. Морозов та ін. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.; Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К. : УРЕ, 1985. – 966 с.

2. Тенденція / Словник іншомовних слів [Електронний ресурс] // Словопедія –

Режим доступу:<http://slovopedia.org.ua/36/53410/249093.html> (31.01.2014). – Назва з екрану.

3. Философская энциклопедия / Под. ред. Ф.В. Константинова. – в 5 Т. – М. : Сов. энциклопедия, 1960–1970.

4. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичев и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

Реферат

Некоторые тенденции современного развития профессиональной подготовки рабочих в Украине в историко-философском дискурсе

Андрей Селецкий,

кандидат исторических наук, доцент ведущий научный сотрудник лаборатории профессионального обучения на производстве Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ

СЛОВА: подготовка квалифицированных рабочих, профессионально-техническое образование, профессиональное обучение, тенденции, категории философии.

Статья содержит попытку историко-философского анализа некоторых тенденций развития системы профессиональной подготовки квалифицированных рабочих Украины за время независимости.

Используя философское содержание понятия «тенденция» и применив соотносительные категории философии (возможности и действительности, необходимости и случайности, исторического и логического и др.), предпринята попытка анализа и познавательной операции сравнения современных тенденций профессионально-технического образования с направлениями развития отрясли, господствовавшими в советское время и продолжающимися существовать в новых социально-экономических условиях.

Генезис системы профессиональной подготовки рассматривается как диалектический процесс постепенной утраты присущих признаков прошлого и приобретения новых черт, обусловленных взаимодействием объективных и субъективных факторов.

Установлено, что предельно общие, фундаментальные понятия философии, которые отражают наиболее существенные, закономерные связи и отношения реальной действительности и познания, способствуя достижению высшей ступени научного обобщения, обеспечивают возможность всестороннего раскрытия и адекватного анализа явлений и процессов, которые происходят сейчас внутри этой отрасли образования. Такой подход, в частности, обеспечивает преодоление недостатков рассмотрения, присущего частным наукам, которые могут страдать неоправданной узостью контекста, преувеличенной описательностью и недостаточной глубиной постижения проблемы, что, в свою очередь, приводит к поверхностным выводам.

Обосновано, что применение категориального аппарата философии создает условия для установления объективных признаков тенденций развития профтехобразования учитывая степень их важности, динамику, длительность во времени, особенности протекания, характер результатов и последствий.

Доказано, что с учетом практической направленности научного анализа применение соотносительных категорий будет способствовать культивированию прогрессивных, инновационных тенденций, свертыванию или прекращению действия регрессивных, нежелательных или вредных тенденций.

Сформулирован вывод о том, что благодаря созданию специфически устойчивой организации процесса мышления и способности к воспроизведению наиболее существенных свойств явлений, категории философии в их совокупности являются совершенным инструментом познания существующих и прогнозирования возможных тенденций развития отечественной и мировой образовательных систем.

Abstract

Certain trends concerning present-day development of vocational training for workers in Ukraine in the light of historical and philosophical discourse

Andriy Seletsky,

Ph.D. in History, Associate Professor, Leading scientific research fellow of Laboratory for industry-based vocational training, Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

KEY WORDS: skilled workers training, vocational education, vocational training, trend, categories of philosophy.

In the article the author attempts to make historical and philosophical analysis of certain trends as to development of vocational training for skilled workers in Ukraine during a period of its independence.

Using the philosophical content of the concept “trend” and applying correlative categories of philosophy (possibility and reality, necessity and fortuity, history and logics, etc.), the author undertakes analysis and cognitive operation aimed at comparison of modern vocational education trends with sectors development lines that prevailed in the Soviet era and exist in the new socio-economic conditions of today.

The genesis of vocational training system is considered as a dialectical process of gradual loss of

А. Селецький. Деякі тенденції сучасного розвитку професійної підготовки
робітників в Україні в історико-філософському дискурсі

---

inherent features of the past and acquisition of new features stipulated by interaction of objective and subjective factors.

It is determined that basic, fundamental concepts of philosophy which reflect the most essential, natural links and relations of reality and knowledge, favouring the achievement of the highest level of scientific generalization, provide with possibility of comprehensive disclosure and adequate analysis of phenomena and processes that currently take place within this branch of education. This approach, in particular, promotes to overcome consideration disadvantages inherent in some sciences suffering with unwarranted narrow context, exaggerated descriptiveness and insufficient depth of problems comprehension resulting in superficial conclusions.

The author gives reasons that application of philosophic categorical apparatus creates conditions for defining objective evidence of development trends in vocational training taking into account their dynamics, duration in time, peculiarities behavior, the nature of results and consequences.

It is proved that, given the practical orientation of scientific analysis, the use of correlative categories will contribute to cultivation of progressive and innovative trends, termination of regressive acts, unwanted or harmful trends.

Conclusion that due to formation of specific sustainable organization of thinking process and ability to reproduce the most essential properties of phenomena the categories of philosophy in their entirety are the perfect instrument of knowledge of existing and possible trends of development of national and international educational systems is made.

References

1. Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 000 sliv ta terminolohichnykh spoluchen (Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminological combinations). Kyiv, 2000, 1018 p.; Slovnyk inshomovnykh sliv: 10 000 sliv (Dictionary of foreign words: 10,000 words). Kyiv, 2000, 680 p.; Slovnyk inshomovnykh sliv (Dictionary of foreign words). Ed. by O.S.Melnychuk, Kyiv, 1985. – 966 p.
2. Tendnetsiya / Slovnyk inshomovnykh sliv (Trend / Dictionary of foreign words). [Electronic source], <http://slovopedia.org.-ua/36/53410/249093.html>.
3. Filosofskaia entsiklopediya (Encyclopedia of philosophy), 5 vol., Moscow 1960–1970.
4. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar (Encyclopedic dictionary of philosophy). Moscow, 1983. – 840 p.